

## ایراد مرور زمان

مرور زمان بنا به تعریف ماده ۷۳۱ قانون آئین دادرسی مدنی عبارت از گذشتن مدتی است که بموجب قانون پس از انقضاء آن مدت دعوی شنیده نمیشود. ایراد مرور زمان از جمله ایراداتی است که مدعی علیه میتواند در دعوی حقوقی بآن تمسک جوید و از جهت انقضای مدتی که قانوناً برای اقامه و اثبات دعوی حقوقی پیش بینی شده رد دعوی مدعی را درخواست کند.

در چنین موردی اگر دادگاه ایراد را وارد تشخیص دهد از رسیدگی باصل دعوی و ماهیت آن خودداری مینماید و قرار رد دعوی را صادر میکند. اما اینکه ایراد مزبور مقید بزمان معینی است یا مدعی علیه میتواند در هر موقع و در هر یک از مراحل دادرسی بایراد مرور زمان متوسل شود و بهر تقدیر، دادگاه در قبال ایراد مرور زمان چه تکلیفی دارد و چه تصمیمی اتخاذ مینماید موضوع این مقاله است.

برای توجیه مطلب ابتدا مواد ۱۹۷ و ۲۰۱ و ۲۰۴ و ۲۰۷ قانون آئین دادرسی مدنی را عیناً نقل نموده و تحولاتی را که از سال ۱۳۰۶ شمسی ببعده در موضوع این مواد بعمل آمده بررسی مینمائیم و سپس بیبحث در اصل مطلب میپردازیم. ماده ۱۹۷ - در موارد زیر مدعی علیه میتواند ضمن پاسخ از ماهیت دعوی ایراد کند. . . . بند ۴ - در صورتیکه دعوی مشمول مرور زمان باشد.

ماده - ۲۰۱ - ایراد در دادرسیهای عادی باید در اولین لایحه که در پاسخ طرف داده میشود بعمل آید و در دادرسیهای اختصاری در اولین جلسه دادرسی مگر اینکه سبب ایراد بعد حادث شود. ایراد مرور زمان را مدعی علیه میتواند در محاکمات عادی در اولین لایحه که در جواب دعوی میدهد و در محاکمات اختصاری در اولین جلسه و در مورد حکم غیابی ضمن اعتراض یا اولین لایحه که در جواب اعتراض داده میشود بنماید و همچنین است در مورد شکایت پژوهشی از حکم غیابی.

ماده - ۲. ۴ - در محاکمات عادی پس از مبادله لوایح و ارسال پرونده بدادگاه و در محاکمات اختصاری در اولین جلسه ، دادگاه مکلف است قبل از ورود در ماهیت دعوی نسبت بایرادات رسیدگی کرده و رأی مقتضی صادر کند و در صورت رد ایراد ، در ماهیت دعوی رسیدگی نماید .

ماده - ۲. ۷ - هرگاه ایرادات مذکور در مواد ۱۹۷ و ۱۹۸ در اوایل لایحه دادرسی عادی یا اولین جلسه دادرسی اختصاری بعمل نیامده باشد دادگاه مکلف نیست علیحده از ماهیت دعوی نسبت بان رأی بدهد و همچنین است ایرادات دیگری که در این مبحث ذکر نشده .

اولین قانونی که راجع بمرور زمان وضع گردیده قانون مرور زمان اموال غیرمنقول مصوب ۲۱ بهمن ماه ۱۳۰۶ و پس از آن قانون مرور زمان اموال منقول مصوب دوم تیرماه ۱۳۰۸ بوده و قبل از تصویب این دو قانون ، در هیچیک از قوانین ایران از مرور زمان اسمی نیست .

در قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۲۶ رمضان و ۱۹ ذیئنبده ۱۳۲۹ قمری کمیسیون قوانین عدلیه که اولین قوانین مربوط بکیفیت دادرسی در محاکم عدلیه میباشد ایرادات مدعی علیه در قبال دعوی حقوقی مدعی منحصرأ - ایراد بصلاحت ذاتی و نسبی محکمه و ایراد بمطرح بودن همین دعوی در دادگاه دیگر و ایراد عدم توجه دعوی وعدم صلاحیت مدعی ومحرز نبودن وکالت وکیل ذکر شده بدون اینکه راجع بمرور زمان یا ایراد مرور زمان بحثی شده باشد .

قانون آزمایش مصوب ۱۳۰۶ کمیسیون مخصوص که بمنظور اصلاح بعضی از مواد قوانین اصول محاکمات حقوقی ۱۳۲۹ قمری تصویب گردید با ایراد مرور زمان اشاره ای نکرده بود و برطبق ماده ۵۹ این قانون ، ایرادات مدعی علیه عبارت از ایراد بصلاحت ذاتی و نسبی دادگاه و ایراد عدم توجه دعوی بمدعی علیه و ایراد بصلاحت خواهان و سمت وکیل بوده و برطبق ماده ۲۳ قانون مزبور اعم از اینکه ایرادات مدعی علیه در ضمن جواب کتبی دعوی یا علیحده بعمل میآید محکمه مکلف بود قبل از رسیدگی بماهیت دعوی بایرادات علیحده رسیدگی کرده و قراری بدهد .

قانون تسریع محاکمات که در سال ۱۳۰۹ تصویب گردید در ماده اول مقرر میداشت که مدعی علیه میتواند بدون اینکه جواب دعوی مدعی را بدهد ایراد

مرور زمان نماید. بموجب مواد ۷ و ۸ و ۱۱ قانون مزبور اعم از اینکه ایراد مرور زمان در ضمن جواب کتبی عنوان گردیده و یا جداگانه بعمل میآید محکمه مکلف بود قبل از رسیدگی بماهیت دعوی، بایراد مرور زمان علیحده رسیدگی کرده و قراری در زمینه قبول یا رد ایراد بدهد و قرار قبول یا رد ایراد هم قابل پژوهش و فرجام شناخته شده بود و تا قطعیت قرار مزبور اقدامی در رسیدگی بماهیت دعوی معمول نمیگردید.

در سال ۱۳۱۸ قانون آئین دادرسی مدنی بتصویب رسید و ایرادات مدعی علیه بشرحی که در مادتين ۱۹۷ و ۱۹۸ بیان گردیده به دو دسته تقسیم شده اند: اول ایراداتی که مدعی علیه میتواند ضمن پاسخ از ماهیت دعوی بنماید و ایراد مرور زمان از آن جمله است.

دوم ایراداتی که مدعی علیه میتواند بدون پاسخ از ماهیت دعوی عنوان کند مثل ایراد عدم توجه دعوی و غیره.

ماده ۲۰۱ قانون مزبور بطور کلی موعد ایرادات را ذکر کرده و راجع بایراد مرور زمان نص خاصی از حیث موعد ایراد وجود نداشت.

در تاریخ ۱۶ دیماه ۱۳۳۱ لایحه اصلاحی قانون آئین دادرسی مدنی تصویب گردید و لایحه مزبور در سال ۱۳۳۴ بصورت قانون درآمد و در ذیل ماده ۲۰۱ چنین اضافه گردید « ایراد مرور زمان را مدعی علیه میتواند در محاکمات عادی در اولین لایحه که در جواب دعوی میدهد و در محاکمات اختصاری در اولین جلسه و در مورد حکم غیابی ضمن اعتراض یا اولین لایحه که در جواب اعتراض داده میشود بنماید و هم چنین است در مورد شکایت پژوهشی از حکم غیابی ».

از مطالعه قوانین اصول محاکمات حقوقی و آئین دادرسی مدنی و اصلاحاتی که بتدریج در قوانین مزبور بعمل آمده و با توجه بقوانین مرور زمان اموال منقول و غیر منقول که با تغییرات و اصلاحاتی در قانون آئین دادرسی مدنی منعکس شده اند و رویه های قضائی دیوان عالی کشور در مورد ایراد مرور زمان، نکات زیر لازم الرعایه است:

۱ - مرور زمان مسقط حق اقامه دعوی است و اگر دعوی حقوقی در خارج از مدتی که قانون مقرر داشته اقامه شود و مورد ایراد مدعی علیه واقع گردد قرار رد دعوی و شمول آن بمرور زمان صادر میشود.

۲ - ایراد مرور زمان از حقوق مدعی علیه است و مدعی علیه اگر دعوی را مشمول مرور زمان بداند میتواند ضمن دفاع درماهیت دعوی ایراد مرور زمان نماید و نیز میتواند بدون تمسک بایراد مرور زمان بدفاع در اصل دعوی بپردازد .

۳ - اگر مدعی علیه بایراد مرور زمان متوسل نشود دادگاه نمیتواند رأساً قرار شمول دعوی را بمرور زمان صادر نماید هرچند که دعوی مشمول مرور زمان باشد .  
 ۴ - قرار قبول ایراد مرور زمان و رد دعوی مستقلاً قابل پژوهش و فرجام است ولی تصمیم دادگاه بر رد ایراد مرور زمان مستقلاً قابل پژوهش و فرجام نیست و محکوم علیه میتواند ضمن پژوهش خواهی از حکم ، نسبت بتصمیم دادگاه بر رد ایراد مرور زمان اعتراض کند .

با توجه باین مقدمه ، چنانچه مدعی علیه بخواهد از حق ایراد مرور زمان استفاده نماید موعد ایراد برحسب مورد بدین شرح است :

الف - در دادرسیهایی که بصورت عادی انجام میگردد ضمن اولین لایحه که در جواب دعوی داده میشود .

ب - در دادرسیهای اختصاری در اولین جلسه و مقصود از اولین جلسه ، جلسه ای است که با رعایت مقررات قانون تشکیل یابد و بدعوی رسیدگی شود و اگر جلسه اول و جلسات بعد از آن بعلل قانونی تجدید شود جلسه اول دادرسی عبارت از جلسه خواهد بود که امکان رسیدگی بدعوی و اتخاذ تصمیم فراهم باشد و جلساتی که تجدید شده جلسه دادرسی اطلاق نمیشود ( رأی اصراری شماره ۳۰۳۱ - ۳۹/۱۰/۳ هیئت عمومی دیوانعالی کشور ) .

ج - چنانچه در غیاب مدعی علیه رسیدگی بعمل آمده و حکم غیابی صادر شده باشد ضمن اعتراض یا اولین لایحه که در جواب اعتراض داده میشود .

در تنظیم این قسمت از ذیل ماده ۲۰۱ توجه کافی نشده و مراد و مقصود از جمله «ضمن اعتراض یا اولین لایحه که در جواب اعتراض داده میشود» این است که محکوم علیه غایب ایراد مرور زمان را در ردیف اعتراضات ماهوی یا ایرادات دیگر در متن دادخواست اعتراض ذکر کند یا دادخواست اعتراض را تنظیم نموده و ایراد مرور زمان و اعتراضات راجع باصل دعوی را در لایحه ای که پیوست دادخواست مزبور باشد قید نماید و یا بعد از دادخواست اعتراض و قبل از جریان پرونده لایحه ای

که متضمن ایراد مرور زمان و اعتراضات ماهوی باشد بفرستد و اولین لایحه محکوم علیه غایب در تعقیب دادخواست باشد.

د - در موردی که محکوم علیه غایب از حکم غیابی درخواست رسیدگی پژوهشی نماید ایراد مرور زمان ممکن است ضمن دادخواست پژوهشی یا لایحه پیوست دادخواست مزبور یا اولین لایحه که بعد از دادخواست پژوهشی و قبل از جریان پرونده فرستاده میشود ذکر گردد.

با این ترتیب برای استناد از ایراد مرور زمان مواعیدی مقرر شده و بر حسب اینکه مدعی علیه در موعد قانونی ایراد مرور زمان نماید و یا ایراد مزبور را در خارج از موعد اظهار کند وظیفه و تکلیف دادگاه در رسیدگی و اظهار نظر نسبت بایراد متفاوت خواهد بود و بطور کلی ایراد مرور زمان از دو جهت مورد توجه قرار میگیرد یکی از جهت موعد اظهار آن و دیگری از حیث تشخیص شمول یا عدم شمول دعوی بمرور زمان و در هر یک از این دو صورت، دو فرض متصور است بدین شرح:

۱ - ایراد مرور زمان در موعد اظهار شده و دعوی هم مشمول مرور زمان باشد - در این صورت رسیدگی بماهیت دعوی موردی نخواهد داشت و دادگاه قرار قبول ایراد و رد دعوی را صادر مینماید.

۲ - ایراد مرور زمان در موعد اظهار شده ولی دعوی مشمول مرور زمان نگردیده - در این فرض دادگاه مکلف است قبل از ورود در ماهیت دعوی نسبت بایراد مرور زمان رسیدگی و قرار رد ایراد را صادر نماید و سپس بر رسیدگی ماهوی بپردازد.

۳ - ایراد مرور زمان در موعد بعمل نیامده ولی دعوی مشمول مرور زمان شده - در چنین موردی دادگاه میتواند قبل از رسیدگی بماهیت دعوی، بعدم موقعیت ایراد مرور زمان و رد آن اظهار نظر کند و سپس بر رسیدگی ماهوی بپردازد و یا اینکه بدون اظهار نظر نسبت بایراد، باصل دعوی و ماهیت آن رسیدگی کرده و ضمن رأی ماهوی، بعدم موقعیت ایراد، اظهار نظر نماید و بهر حال دادگاه مکلف نیست علیحده از ماهیت دعوی راجع بایرادی که در خارج از موعد اظهار شده رأی بدهد.

۴ - ایراد مرور زمان در موعد اظهار شده و دعوی هم مشمول مرور زمان نگردیده - در این فرض هم دادگاه مکلف نیست که قبل از رسیدگی بماهیت دعوی، بعدم موقعیت ایراد و رد آن اظهار نظر کند و رأی بدهد.

در مورد ایراد مرور زمان که در موعد اظهار نشده و داد گاه مکلف نیست علیحده از ماهیت دعوی نسبت بان رأی بدهد رای داد گاه جز اظهار نظر بعدم موقعیت ایراد و غیر قابل ترتیب اثر بودن آن چیز دیگری نمیتواند باشد چه اگر تصور شود که داد گاه بتواند چنین ایرادی را بپذیرد و در زمینه شمول دعوی بمرور زمان یا عدم شمول آن رأی بدهد چون داد گاه مکلف نیست که قبل از رسیدگی ماهوی ، درباره چنین ایرادی اظهار نظر کند لازمه امر این است که رسیدگی باصل دعوی و ماهیت آن ادامه یابد و اقداماتی در زمینه رسیدگی بدلائیل واصل دعوی معمول گردد و پس از ختم دادرسی ، اگر دعوی مشمول مرور زمان باشد قرار رد دعوی صادر شود و در نتیجه کلیه اقداماتی که در رسیدگی باصل دعوی معمول گردیده عبث و بی ثمر گردد در صورتیکه قانون در هیچ موردی امر عبث و بی اثر را تجویز نمیکند و عقلائی هم نیست که وقت داد گاه و اصحاب دعوی صرف امری شود که منشأ فایده و اثری نباشد بنابراین چنین تصویری باطل است و رأی داد گاه در مورد ایراد مرور زمان که در خارج از موعد اظهار گردیده عبارت از اعلام بعدم موقعیت ایراد و غیر قابل ترتیب اثر بودن آن خواهد بود اعم از اینکه اظهار نظر مزبور قبل از رسیدگی بماهیت دعوی بعمل آید یا پس از رسیدگی باصل دعوی .

**رویه قضائی -** قبل از اینکه ذیل ماده ۱ . ۲ قانون آئین دادرسی مدنی بصورت فعلی تصویب شود آراء متعددی از شعب دیوانعالی کشور صادر گردیده و ایراد مرور زمان در دادرسیهای عادی بعد از انجام مبادله لوایح و در دادرسیهای اختصاری بعد از جلسه اول و حتی ایراد مزبور در مرحله پژوهشی و یا پس از نقض حکم در دیوان کشور هم تجویز شده ولی پس از تاریخ ۱۶ دیماه ۱۳۳۱ که ذیل ماده ۱ . ۲ بصورت فعلی تصویب گردید موعد ایراد مرور زمان بترتیبی که در ساده اصلاحی پیش بینی شده رعایت گردیده است .